

به نام خدا

گزارش وینار تخصصی

از میدان تا میدانگاه؛ نگاهی بر توسعه فضاهای عمومی در تهران

The book cover features a photograph of a large, classical-style building with a central dome and a long, narrow water channel in the foreground. The title is written in large, bold Persian characters on a yellow background. Below the title, there is a list of authors and their affiliations. At the bottom, there is a QR code and contact information for the publisher, including a website and phone number.

از میدان تا میدانگاه
نگاهی بر توسعه فضاهای عمومی در تهران

وینار تخصصی

ساختارنآن: **علی اعطا** / رئیس کمیته معماری و طرح‌های شهری شورای اسلامی شهر تهران، **عبدالرضا گلپایگانی** / معاون شهرسازی و معماری شهرداری تهران، **محمد مهدی معینی و بابک شکوفی** / ناظر پروژه، **احسان زنجیر و کوروش آصف وزیری** / مجری پروژه / دبیر نشست؛ **امیر شقیعی**، مدیر مطالعات و برنامه‌ریزی شهرسازی و معماری مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران

تهران شهرسازی

آدرس: پلاک ۵۵۵۸
لینک: www.moh.gov.ir
021-66406000 - 021-66406001
چهارشنبه، ۱۳۹۷/۰۷/۲۰ ساعت ۱۶:۰۰ تا ۱۹:۰۰

– شناسنامه

عنوان: از میدان تا میدانگاه؛ نگاهی بر توسعه فضاهای عمومی در تهران

تاریخ برگزاری: چهارشنبه ۱۳۹۹/۰۷/۳۰

مدت زمان برگزاری: ۱۶ الی ۱۹

محل برگزاری: وینار، به صورت برخط

– سخنرانان نشست:

ردیف	سخنرانان	توضیحات
۱	علی اعطا	رئیس کمیته معماری و طرح‌های شهری شورای اسلامی شهر تهران
۲	عبدالرضا گلپایگانی	معاون شهرسازی و معماری شهرداری تهران
۳	محمد مهدی معینی	ناظر پروژه
۴	بابک شکوفی	ناظر پروژه
۵	احسان رنجبر	مجری پروژه
۶	کوروش آصف‌وزیری	مجری پروژه
۷	امیر شفیعی	مدیر مطالعات و برنامه‌ریزی شهرسازی و معماری مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران

- درباره‌ی نشست:

مطابق بند ۲ ماده ۴۸ برنامه‌ی ۵ ساله‌ی سوم شهرداری تهران، شهرداری مکلف به ایجاد میدانگاه‌های پیاده در شهر تهران شده است که این موضوع در راستای استراتژی کلی مدیریت شهری دوره‌ی جدید برای انسان‌محور کردن شهر تهران برخلاف رویه‌ای که در گذشته وجود داشته است، می‌باشد. در این چارچوب مرکز مطالعات به‌عنوان بازوی مطالعاتی شهرداری و شورای شهر تهران، وظیفه‌ی مکان‌یابی میدانگاه‌ها را به عهده گرفت، و این موضوع با عنوان پروژه‌ی «مکان‌یابی میدانگاه‌های پیاده در مناطق ۲۲گانه در عرصه‌های دارای ظرفیت بالقوه» به دانشگاه تربیت مدرس طی یک مناقصه‌ی عمومی به‌عنوان مجری پروژه واگذار شد. پیرو به سرانجام رسیدن این پروژه و با توجه به برنامه‌ریزی برای برگزاری سلسله نشست‌های تخصصی در این حوزه، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران با همکاری دانشگاه تربیت مدرس اقدام به برگزاری این نشست‌ها نمود. نشست اول مشخصاً پیرامون موضوع مکان‌یابی، نشست دوم در رابطه با مبانی این پروژه و نشست سوم در خصوص ویژگی‌ها و موانع موجود بر سر راه طراحی و اجرا طرح‌ریزی شد. بنابراین نشست اول به‌صورت برخط (آنلاین) در روز چهارشنبه ۳۰ مهرماه ۱۳۹۹ برگزار شد.

در ابتدای نشست آقای امیر شفیعی، مدیر مطالعات و برنامه‌ریزی شهرسازی و معماری مرکز مطالعات و دبیر نشست به معرفی پروژه مربوطه که یک پروژه در مقیاس شهر تهران می‌باشد و اعلام برنامه‌ی نشست پرداخت. این نشست با حضور آقایان علی اعطا، رئیس کمیته معماری و طرح‌های شهری شورای اسلامی شهر تهران، محمدمهدی معینی و بابک شکوفی به‌عنوان ناظرین پروژه، احسان رنجبر و کوروش آصف‌وزیری به‌عنوان مجریان پروژه برگزار گردید.

کلیدواژه: مکان‌یابی، میدانگاه، توسعه‌ی فضاهای عمومی، مناطق ۲۲گانه شهرداری تهران

- هدف از برگزاری نشست:

- اطلاع‌رسانی و ترویج دانش حاصل از این پروژه
- همسویی عمومی در مجموعه‌ی مدیریت شهری و در حوزه‌ی دانشگاهی
- ایجاد فهم مشترک نسبت به موضوع
- برقراری ارتباط بین سازمانی بین شهرداری‌های مناطق ۲۲گانه شهر تهران، شورای شهر و مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران
- انعکاس یافته‌های پژوهش و مشکلات مربوط
- انعکاس ظرافت‌های موردتوجه در پروژه

- گزارش نشست:

گزارش مطالب ارائه‌شده در نشست به ترتیب سخنرانان:

علی اعطا: رئیس کمیته معماری و طرح‌های شهری شورای اسلامی شهر تهران

موضوع صحبت ایشان در رابطه با روند شکل‌گیری ایده‌ی پروژه و چارچوب‌های اولیه‌ی آن در شورای شهر بود. آقای اعطا نقطه نظرات خود را این‌گونه مطرح نمودند که:

موضوع میدانگاه‌ها از نیمه‌ی سال ۹۷ در کمیته‌ی معماری و طرح‌های شهر مطرح شد و جلساتی نیز در سازمان زیباسازی در این رابطه برگزار شد و به‌طور کلی از دو زاویه توسعه‌ی میدانگاه‌های پیاده مورد توجه قرار گرفت:

- منظر اول: هدف ایجاد کار گفتمانی جهت تقویت عرصه‌های عمومی و فضاهای باز شهری در برابر جریان عمومی توسعه‌ی شهر که توجه بر ساخت‌وساز توده‌های ساختمانی در سال‌های اخیر است، می‌باشد. به‌گونه‌ای که بحث توسعه‌ی عرصه‌های عمومی در مدیریت شهری تبدیل به یک ارزش شود.

- منظر دوم: ایجاد یک ما به ازای کالبدی برای بحث مدیریت محله‌محور و مشارکت محلی در اداره‌ی شهر ایشان در ادامه توضیح دادند که: بر این اساس جلسات مختلفی ترتیب داده شد. در نهایت مقرر شد که موضوع توسعه‌ی میدانگاه‌های عمومی از طریق سازمان مشاور در معاونت فنی و عمرانی و همچنین سازمان نوسازی در معاونت معماری و شهرسازی پیش برود. سازمان نوسازی بر بافت‌های فرسوده شهری و سازمان مشاور فنی و مهندسی بر محلات غیر فرسوده متمرکز است. نهایت بر اساس مکان‌یابی انجام‌شده توسط دانشگاه تربیت مدرس، تعدادی از پروژه‌ها در سازمان فنی و مهندسی تا مرحله‌ی تهیه اسناد مناقصه برای انتخاب پیمانکار و در سازمان نوسازی با اعلام آمادگی برای تهیه طرح و اجرای بخشی از میدانگاه‌های پیشنهادی پیش رفته است.

احسان رنجبر: مجری پروژه

آقای احسان رنجبر در ابتدا به دو نکته از فلسفه‌ی پروژه‌ی میدانگاه به شرح زیر اشاره می‌نمایند:

- ۱- تهران طی ۲۰۰ سال از روستایی کوچک به کلان‌شهری جهان بدل گشته است. در این دگرگونی سریع مفهوم فضای عمومی دچار زوال شده است. به‌گونه‌ای که میدان به‌عنوان عالی‌ترین نمونه فضای شهری ایرانی از زیست جامعه شهری تهران رخت بر بسته و مفهوم میدان در تهران دگرگون شده است.
- ۲- توسعه‌ی میدانگاه‌های پیاده می‌تواند درک و تجربه‌ی شهروندان تهران از فضای شهری را دگرگون کند. درکی که اکنون به‌واسطه‌ی شکل فضای شهری خودرو محور، تصویری مبتنی بر ترافیک از فضا در ذهن شهروندان ساخته است.

ایشان در ادامه به چالش‌های درک مفهوم و تغییر مفهوم فضای عمومی می‌پردازند و این چالش‌ها را به شرح زیر معرفی می‌کنند:

- ۱- چالش تغییر مفهوم و گونه‌های فضای عمومی، از «میدان» عرصه‌ی تبلور حیات اجتماعی-سیاسی تا «مال‌های» عرصه منافع سرمایه‌داران وابسته به قدرت
- ۲- چالش و فرصت زمینه‌های فرهنگی در تولید فضای شهری. نمونه‌ی بارز آن میدان‌چه تناثر شهر هست. آنچه که در درون این فضا اتفاق می‌افتد با هویت فرهنگی سازگار نیست و تضاد دارد. این بحث ما رو به این سمت سوق می‌دهد که لزوماً نگاه کالبدی به میدانگاه‌ها مدنظر نیست و میدانگاه‌ها می‌توانند متأثر از تحولات اقتصادی و سیاسی که در یک شهر صورت می‌پذیرد، دچار تغییر مفهوم شوند.

۳- چالش جابه‌جایی و حمل‌ونقل ترکیبی سواره، پیاده و دوچرخه. به‌گونه‌ای که تکلیف تهران در موضوع برنامه‌ریزی فضای عمومی در مدیریت شهری دوره‌ی قبل مشخص نیست. در آن دوره، بزرگراه‌هایی نظیر بزرگراه صدر ساخته شد و هم‌زمان عرصه‌های پیاده‌ای نظیر مجموعه‌ی عباس‌آباد شکل گرفت.

۴- چالش برنامه‌ریزی فضای عمومی، تاکنون هم در ادبیات دنیا و هم در تجربیات ایران صحبت بیشتر بر موضوع چگونگی فضای عمومی بوده است. اما در مورد اینکه یک شهر متناسب با نیازهای متغیر و در حال تحول مردم، چه فضاهایی را می‌خواهد و این فضاها کجاها باشند کم‌تر صحبت شده است.

احسان رنجبر در ادامه این‌گونه عنوان نمودند که تصویب موضوع مکان‌یابی و احداث حداقل یک میدانگاه پیاده در هر یک از مناطق ۲۲گانه در عرصه‌های دارای ظرفیت بالقوه با استفاده از مشارکت شهروندان در بند ۲ ماده‌ی ۴۸ برنامه‌ی پنج‌ساله‌ی شهرداری تهران، به‌عنوان قانون، نشان از تغییر رویکرد و نگرش در مدیریت شهری جدید است. ایشان همچنین انتشار «سند راهبردی مدیریت فضاهای شهری تهران» به سفارش مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران در سال ۱۳۹۷ را گام مهمی در توجه به برنامه‌ریزی فضای عمومی در سطوح مدیریتی شهری می‌داند.

آقای احسان رنجبر اهداف اصلی و فرعی پروژه مکان‌یابی را به شرح زیر معرفی نمودند:

- هدف اصلی پروژه، مکان‌یابی فضاهای دارای ظرفیت بالقوه برای تبدیل به میدان پیاده در سطوح مختلف شهری، منطقه‌ای و محلی در مناطق ۲۲گانه شهر تهران است.

- اهداف فرعی شامل ارزیابی و آسیب‌شناسی برنامه‌ریزی، طراحی، اجرا و بهره‌برداری از فضاهای عمومی در شهر تهران؛ تدوین شاخص‌ها و ویژگی‌های میدانگاه‌های پیاده در شهر تهران؛ تدوین شاخص‌های مکان‌یابی میدانگاه‌های پیاده شهر تهران؛ گونه‌شناسی عرصه‌های مستعد تبدیل به میدانگاه‌های پیاده در شهر تهران؛ تدوین برنامه ارزیابی کیفی و کمی میدانگاه‌های پیاده شهر تهران و برنامه‌ریزی جهت تحقق‌پذیری، طراحی، کاراکترسازی و توسعه و مدیریت میدانگاه‌های پیاده شهر تهران می‌باشد.

نکته‌ی مهمی که ایشان در صحبت‌هایشان به آن اشاره نمودند بررسی لغوی واژه‌ی میدانگاه است. این‌که کلمه‌ی میدانگاه با توجه به تنوع فضاهای مکث در شهرهای امروزی به‌سبب دگرگونی‌های صورت گرفته، مناسب مفهومی که دنبال آن هستیم می‌باشد یا خیر. واژه‌ی میدانگاه از طرفی دارای واژه‌ی «میدان» است که به فضای بازی اطلاق می‌شود که فاقد ساختمان بوده و بیشتر معادل فضاهای مکث و مواردی چون این می‌باشد و از طرف دیگر به‌سبب داشتن پسوند «گاه»، که پسوند مکانی و زمانی است واژه‌ای است که می‌توان آن را به طیف متنوعی از فضاهای مکث در تهران اطلاق نمود و بنابراین دست ما را برای ورود کل‌نگر و یکپارچه به شهر تهران باز می‌کند.

آقای رنجبر در ادامه‌ی صحبت‌هایشان به تبیین تعاریف در ابعاد مختلف برای میدانگاه پرداختند. این تعاریف به شرح زیر می‌باشد:

۱- ماهیت معنایی میدانگاه

- میدانگاه از منظر ماهیت گونه‌ای از فضاهای عمومی است که دارای شاخص‌ترین ویژگی‌های فضای عمومی همچون

آزاد و در دسترس بودن برای همگان و امکان انجام بی‌واسطه‌ی تعاملات اجتماعی است.

- میدانگاه بستر بروز حیات مدنی شهر است جایی که زمینه‌ساز حضور شهروندان با دیدگاه‌ها، عقاید، سلیقه‌ها و انتظارات متفاوت از شهر است. به تعبیری دیگر میدانگاه زمینه و زمینه‌ساز تبلور فرهنگ شهری است.

- میدانگاه از منظر واژه‌شناسی یادآور و زنده‌کننده مفهوم میدان در شهر ایرانی است.

۲- ماهیت کیفی میدانگاه

- میدانگاه فضایی است که امن و ایمن، پویا و پرجنب‌وجوش، واجد ترکیبی متنوع از فعالیت‌ها، همه‌شمول و پذیرای همه‌ی گروه‌های سنی و جنسیتی، زمینه‌ساز خاطرات جمعی که امکان سرزندگی، نشاط و شادی شهروندان را فراهم می‌آورد.

۳- ماهیت مکانی میدانگاه:

- میدانگاه جایی است که در زندگی روزمره اکنون مردم به‌عنوان فضایی فعال و پرتردد توسط عابران پیاده شناخته می‌شود و در مسیر گرایش‌های عمومی تجمع و حرکت شهروندان قرار دارد.

- میدانگاه‌ها در هر جایی از شهر که دارای حضور متراکم فعال و غیرفعال مردم است می‌تواند شکل گیرد. این حضور می‌تواند به‌واسطه‌ی رویدادی در فضایی با تعریف مشخص یا بی‌شکل باشد، می‌تواند تحت تاثیر مکانی شاخص باشد، می‌تواند به‌واسطه‌ی کاربری‌های متنوع و خردمقیاس شهری و یا به‌واسطه‌ی عنصر طبیعی شاخص در شهر باشد.

- مقیاس میدانگاه مقیاس متنوع از سطح شهری تا محله است.

همچنین ایشان معتقدند که طیف متنوعی از فضاهای شهری در تهران از جمله: میدان‌های بزرگ شهری، فضاهای باز اطراف ساختمان‌های شاخص، میدانچه‌های محلی، خیابان‌های دارای پیاده‌روهای عریض، جلوخان‌ها، فضاهای مکث حاشیه رودخانه‌ها و عناصر طبیعی شاخص، فضاهای ورودی ایستگاه‌های مترو، تکیه‌ها و واشدگاه‌های مکث در پیاده‌روها که امکان مکث و حرکت آرام را فراهم می‌کنند می‌توانند حامل این مفهوم باشند.

آقای احسان رنجبر در پایان صحبت‌هایشان به معرفی روش‌شناسی این پروژه پرداختند. شروع پژوهش از تحلیل محتوا، جلسات گروه کارشناسی و راهبردی، بررسی تجارب جهانی، آسیب‌شناسی تجارب داخلی و مطالعات مکان‌یابی بوده که به ارائه‌ی شاخص‌های مکانی و کیفی مفهوم میدانگاه منجر شده است. همچنین در فرایند پژوهش از برهم‌نهی لایه‌های مکانی در GIS جهت شناسایی موقعیت اولیه فضاهای دارای پتانسیل بر اساس شاخص‌های مکانی استفاده شده است. سپس گزینه‌های اولیه ارائه شده از فیلتر نظرات متخصصین، شهرداری مناطق، دفاتر توسعه‌ی محله‌ای و شورایی‌ها و همین‌طور بازدید میدانی و سنجش کیفیت گروه متخصصین بر اساس شاخص‌های کیفی و طیف لیکرت گذر کرده و لیست نیمه‌نهایی گزینه‌ها را ارائه داده است. در ادامه نیز به‌منظور تدقیق نهایی گزینه‌ها سنجش در چیدمان فضا، اتنوگرافی در حرکت و سنجش کیفی لیکرت به همراه سنجش در شبکه‌های اجتماعی بر اساس تعداد عمومیت‌سنجی در فرایند کار قرار گرفت.

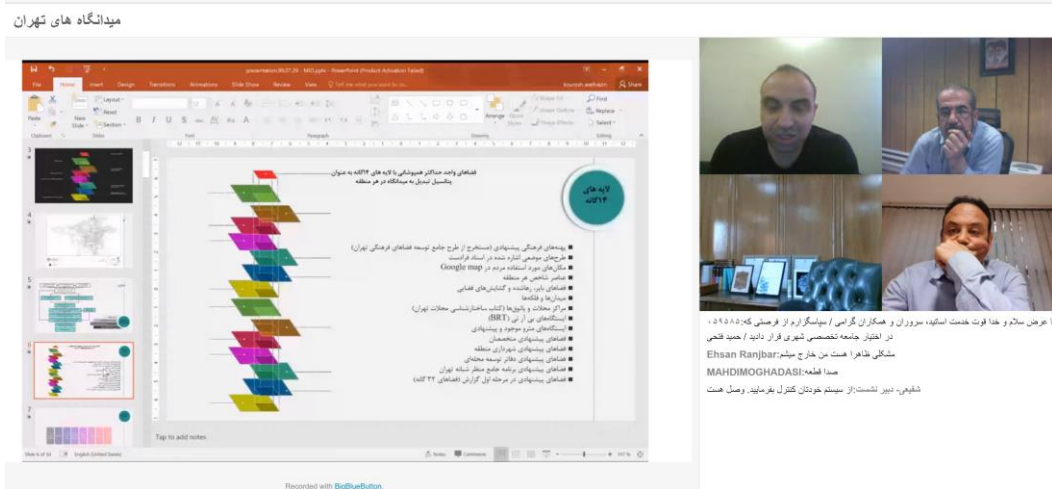
کوروش آصف‌وزیری: مجری پروژه

پس از اتمام سخنان آقای احسان رنجبر، کوروش آصف‌وزیری گزارشی از روند کلی پروژه ارائه نمودند. ایشان این پروژه را در دو مرحله تعریف کردند. موارد مورداشاره ایشان به‌طور خلاصه به‌صورت زیر است:

- فاز اول شناسایی فضاهایی در مقیاس منطقه و شهر به‌صورت فشرده در ۵ پهنه‌ی شرق، غرب، جنوب، شمال و مرکز صورت گرفت، که در واقع این فاز با یک منطق لایه‌ای پیش رفت. این لایه‌ها شامل لایه‌های فضاهای مستعد میدانگاه، میادین و فلکه‌ها، فضاهای بایر، رهاشده و گشایش‌های فضایی، عناصر شاخص هر منطقه، مکان‌های موردعلاقه مردم در Google Map، طرح‌های موضعی اشاره‌شده در اسناد فرادست، پهنه‌های فرهنگی پیشنهادی مستخرج از طرح جامع توسعه‌ی فضاهای فرهنگی و ساختار اصلی شهر تهران می‌باشند.

- ایشان سپس به معرفی فرایند کلی فاز دوم پروژه پرداختند و لایه‌های موردبررسی در این مرحله را که شامل پهنه‌های فرهنگی پیشنهادی مستخرج از طرح جامع توسعه‌ی فضاهای فرهنگی تهران، طرح‌های موضعی اشاره‌شده در اسناد فرادست، مکان‌های موردعلاقه مردم در Google Map، عناصر شاخص هر منطقه، فضاهای بایر، رهاشده و گشایش‌های فضایی، میدان‌ها و فلکه‌ها، مراکز محلات و پاتوق‌ها (کتاب ساختارشناسی محلات تهران)، ایستگاه‌های

BRT، ایستگاه‌های مترو پیشنهادی و موجود، فضاهای پیشنهادی متخصصان، فضاهای پیشنهادی شهرداری منطقه، فضاهای پیشنهادی دفاتر توسعه محله‌ای، فضاهای پیشنهادی برنامه جامع منظر شبانه تهران، فضاهای پیشنهادی در مرحله اول گزارش (فضاهای ۳۲ گانه) معرفی نمودند. این لایه‌ها در این مرحله طیف وسیعی از فضاها را در مناطق ۲۲ گانه به دست داد. پرسشگری از کسبه و حاضرین و عناصر ثابت فضاها و مطلع شدن از زمان پیک این فضاها، در غربالگری آن‌ها برای پرداختن به برداشت میدانی شاخص‌ها و تحلیل فضاها در این مرحله یاری‌رسان بود. آقای کوروش آصف‌وزیری سپس به صورت موردی به فضاهای انتخاب‌شده در منطقه یک و توضیح روند کلی برداشت‌های میدانی شاخص‌ها در این فضاها پرداختند.

عبدالرضا گلپایگانی: معاون شهرسازی و معماری شهرداری تهران

آقای عبدالرضا گلپایگانی صحبت خود را این گونه شروع نمودند که رویکرد اصلی این پروژه در واقع بازگرداندن فضاهای شهر به مردم است. ایشان یکی از تفاوت‌های مهم معماری ایرانی با معماری غیر ایرانی را بازی با فضای معماری ایرانی تا بازی با پیکره و بنا می‌دانند. در خصوص شهر نیز معتقدند که فضاها و میدان‌ها و فضاهای باز، محل جاری شدن جان شهرند. آقای گلپایگانی همچنین با اشاره به سبزه‌میدان و میدان امین‌السلطان که مکان‌هایی با سابقه‌ی تاریخی گردهمایی مردم در بستر شهر بودند، خاطرنشان نمودند که نیاز اجتماعات شهری سبب شکل‌گیری این فضاها گشته است. ایشان این پروژه را در تداوم الگوهای پیشین فضاهای شهری در ایران در راستای بازگردان فضاهای شهری به مردم که عمدتاً در تصرف خودرو و کالبد می‌باشد، ارزشمند می‌دانند و امیدوارند که در خلق کیفیت فضاهای شهری کمک‌کننده باشد.

آقای عبدالرضا گلپایگانی در ادامه‌ی صحبت‌هایشان به برخی نکات در خصوص طراحی میدانگاه‌های پیشنهادی پرداختند. به‌طور خلاصه این نکات شامل موارد زیر می‌باشد:

- طراحی فضاهای پیشنهادی به‌صورت بسیار ساده، بادوام و با قابلیت اجرایی بالا
- اهمیت موضوع مناسب‌سازی برای معلولین و قابلیت استفاده فضا برای همگان برای تمامی گروه‌های سنی و

جنسی در شبانه‌روز.

- نگهداری راحت و آسان این فضاها

- رعایت انعطاف‌پذیری در فضاها، بدین معنی که با الزامات کالبدی زیاد استفاده از فضا را دشوار نشود و مردم هرگونه که تمایل دارند در بازه‌های زمانی متفاوت، نوع استفاده از فضا را مشخص کنند و تغییر بدهند.

- داشتن تقویم برای هر میدانگاه و مشخص بودن نوع بهره‌برداری فضا در طول سال

ایشان همچنین ضمن تشکر از عوامل اجرای این پروژه، با این جمله‌ی کلیدی که «میدانگاه‌ها محل نمایش زنده‌بودن یک شهر هستند»، به سخنان خود پایان دادند.

محمد مهدی معینی: ناظر پروژه

آقای محمد مهدی معینی در ابتدای سخنان خود به این نکته اشاره نمودند که مردم شهر را از طریق فضاهای موجود در آن کشف و درک می‌کنند. همچنین در ادامه خاطرنشان کردند که بیش از آنکه دغدغه‌ی میدان برای شهر را داشته باشند، مناسب‌سازی فضاهای شهری و بحث همپیوندی این فضاها در یک شبکه‌ی گسترده، دغدغه‌ی اصلی‌شان در شهر می‌باشد. ایشان توضیح می‌دهند که اگر چه در شهر افراد بیشماری هستند، اما شهر برای همگان دسترس‌پذیر نیست و نمونه‌ی هفت‌تیر را اشاره می‌نمایند که چون به نظام بهره‌برداری آن به‌درستی فکر نشده، به‌هیچ‌وجه استفاده‌ی مورد انتظار از این فضا نیز صورت نگرفته است و نفع عمومی در آن محقق نشده است.

آقای معینی همچنین توجه به تمامی مقیاس‌ها از محلی تا شهری را در مکان‌یابی میدانگاه‌ها حائز اهمیت دانستند.

بابک شکوفی: ناظر پروژه

به دلیل برخط بودن نشست و به وجود آمدن مشکلات فنی در ارائه‌ی آقای بابک شکوفی، ارائه‌ی نقطه‌نظرات ایشان به جلسات بعدی انتقال یافت.

در انتهای این نشست، فرایند پرسش و پاسخ میان حاضرین و سخنرانان صورت گرفت.